

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

За останнє століття у взаємовідносинах людини з природою виникли різкі зміни. З одного боку, спрацював закон взаємозалежності кількісних і якісних змін, коли накопичуючись століттями негативні наслідки людської діяльності здобули нову якість. Проявилось це в катастрофічному забрудненні атмосфери, водних басейнів, знищенні придатних для життя територій. Достатньо сказати, що пустелі в наш час займають більше 40% таких територій. Гостро постали проблеми утворення озонових дір в стратосфері, і можливо, пов'язане з цим глобальне потепління клімату. З іншої сторони, планета стала замалою для такої кількості людей, яка постійно збільшується. Сьогодні практично не залишилось ні однієї частини суходолу, водного чи повітряного океану, які були б вільні від негативного впливу людини. В результаті виникає глибоке послаблення взаємозв'язку всередині екологічних систем і багатьох параметрів системи “суспільство – природа.” Лише зрозумівши природу, на думку Р. Елберга, людина зрозуміє саму себе.

Актуальність теми полягає в тому, що для майбутнього існування людини та біосфери потрібно об'єднати моральність і логіку мислення. Так як існування нашої цивілізації, її подальша доля цілковито залежать від того, як швидко стануть “екологічними” наші свідомість, поведінка та культура.

Людина – єдина природна істота, яка усвідомлено відносить себе до природи і до самої себе. Людина протистоїть природі. Вона сприймає природу як природу, хоча й інакше, ніж істоти, поряд із якими вона існує і які сприймають завжди лише ту частку природи, що є їхнім особливим життєвим простором, важливим для їхнього харчування, сприйняття загрози, захисту та виживання. Людина, не тільки сприймає ягоди та звірів, ріки та гори,

блискавку та град; вона дає їм визначення, розпізнає їх, з'ясовує та використовує їх. У мові людина закріплює свої дослідження та відмінності для наступних поколінь. Як землероб і скотар, вона вибирає тих рослин і тварин, які можуть сприяти і підтримувати її життя; їх вона приручає і розводить. Людина приборкує вогонь, який її – як і інших істот – так довго лякав.

Оскільки людина протистоїть природі і є принципово вільною у способах використання її для свого виживання, вона є істотою знарядь. Тіло крота чи лисиці, на відміну від людського тіла, містять усі знаряддя, яких вони потребують. Людина навчається на знаряддях, на техніці. Грунтуючись на знанні своїх предків, переданому через мову, вона може нескінченно досліджувати природу, використовувати її, застосовувати свою владу від мікрокосмосу до макрокосмосу.

Людина – від тієї самої миті, коли вона сприйняла природу як даність – втрутилась у неї. Тисячоліття тому вона вже знала, що таке втручання може бути небезпечним, але спробувала цю небезпеку подолати. Ерозія ґрунтів та її подолання були проблемою всіх високих культур, причому дві тисячі років тому в регіоні Середземного моря римляни виявили більшу передбачливість та вправність, ніж європейці ХХ століття.

Протягом останніх двох десятиліть людина відкрила нові джерела енергії і з тих пір цією енергією замінює неймовірні затрати м'язової сили. Вона виробила незліченну кількість речовин, яких нема в природі.

І зараз людина вже стоїть біля того, аби за допомогою комп'ютера спромогтися замінити, підвищити та перевищити найважливіші функції свого мозку – якщо не специфічні можливості свого духу. Швидкістю своїх засобів зв'язку і всеохопними засобами комунікації людина наказала скоротитись просторові і часу. І зараз у цьому процесі ми цілком готові перейти до суспільства, в якому інформація та комунікація в змозі замінити деякі галузі виробництва, однак насамперед – енергію та сировину. Панування людини над природою здійснюється на межі можливого, і людина

мусить бути свідомою того, що цю межу навряд чи можна розширити. Але ставлення людини до природи має вдосконалюватися, потребу чого ми відчуваємо кожного дня і саме в таких розмірах, які перевищують нашу здатність сприйняття та опрацювання.

В минулому техніка та ті, хто мав з нею справу, прагнули її тотального утвердження, оскільки вона була інструментом досягнення загальноновизнаних цілей. Техніка була засобом лікування хвороб, полегшувала щоденні турботи та працю, допомагала людям пересуватися та спілкуватися. Здавалося, що технічний прогрес приносить людству лише благо. Наші політичні попередники теж були в залежності від так званої віри в прогрес. Ніхто не заперечуватиме, що технічні розробки та їх втілення у виробництві значно сприяють благоденству людства. Але це має свою ціну: на порозі нового часу зі споглядального пізнання космічної гармонії наука перетворилася на точне природознавство, яке змінює все, до чого його застосовують. Гоббс стверджує, що пізнати річ – означає знати, що людина, маючи її в своїх руках може з нею робити. На думку ж Бекона, знання – це сила, причому та сила, що змінює світ. Панування над природою і можливість розпоряджатися нею було і залишається метою всієї сучасної науки. І тому, згідно з цим правилом, те, що визнається здійсненним, можна відразу здійснювати.

Таким чином, протягом багатьох століть людина змінювала природу – своє життєве середовище – саму себе. Більшість цих змін незворотні. Наприклад, технологію, яка примножує здатність людини знищити на планеті все людство й разом із ним більшу частину живого – якщо не життя взагалі. І це лише один з аспектів технології озброєння. Інший полягає в тому, що озброєння вбиває не лише тоді, коли воно використовується за призначенням. Адже гонка озброєнь вже сьогодні знищує людей третього світу, оскільки поглинає кошти, які можуть бути передані розвиненими державами країнам третього світу у вигляді дійсної допомоги.

Тривожні роздуми з'являються також при розгляді деяких можливостей біомедицини, генної інженерії. Адже у цих сферах в новому вигляді постає

підкорення природи людиною. Це підкорення виявляється в абсолютному пануванні над власним родом, перетворює індивіда на незахищений об'єкт чужих наказів. Рішення про народження нового життя з найособистішого акту перетворюється на ситуацію, коли участь у цьому бере певний “третій,” а це є вже рисою технічного виробничого процесу. В недалекому майбутньому люди будуть виготовлятися на замовлення, тобто з певними фізичними характеристиками та якостями характеру. Людина готова присвоїти собі абсолютну владу над ще не народженими – ту владу, використання якої в довгому процесі розвитку – стосовно існуючої людини та з огляду на людську гідність – ми ще маємо обмежити.

Було б ілюзією вважати, що небезпечними для людства є лише наслідки високих технологій. Використання цілком звичайних технологій теж може призвести до серйозних проблем. Виробництво доступної і постійної електроенергії призвело, наприклад, до небезпечного забруднення повітря. Крім того проблема автотранспорту. Жоден інший винахід не зробив людину мобільнішою, але в умовах масової моторизації він кожного року призводить до нових жертв, як наслідок маємо забруднення повітря, загибель лісів, ерозію ґрунтів та погіршення здоров'я.

Людина може продовжувати діяти так, як і раніше, тобто пустити технічний прогрес на самоплив, вірячи в розвиток і сподіваючись, що сили ринку, як безвідмовна регульована модель, діють згідно з людською волею. Можливо обмежитись лиш боротьбою з симптомами. Якщо було б потрібно більше енергії, стежили б за її доставкою й намагалися б тримати в рамках можливий негативний вплив. Продовжували б будувати нові дороги для більшої кількості автомобілів, спробували б зменшити жертви, покращивши роботу рятувальних служб. Цей шлях зручніший, бо він звичайний. Але він був би фатальним, якби тенденція до антигуманності, несвободи та приниження людської гідності була б подолана тільки за допомогою боротьби з симптомами ненормального розвитку, а не завдяки ранішньому розпізнанню цього помилкового розвитку та цілковитій відмові від

запровадження певних технічних можливостей – вже від початку їхньої появи. І це другий шлях.

Технічний прогрес, що з'явився через свободу науки та економіки, не повинен піддавати небезпеці гуманність, яка передбачена конституцією й захищається нею; він не повинен знищувати чи хоча б порушувати людську гідність. Конституція визнає гідність основним правом кожної людини, стає на її абсолютний захист того, що складає ядро людської сутності. Ернст Бенда формулює це так: “людині притаманна недосконалість так само, як і здатність її здолати.”

З цього випливає, що не можна допустити технічний прогрес, який піддає небезпеці гуманність або зачіпає людську гідність, оскільки наявних засобів захисту людської гідності недостатньо.

Водночас відмова від можливостей, що він міг би дати, матиме неминучі наслідки. Зокрема для біомедицини це означає повне припинення діяльності там, де вона вдається до “розведення” людей, де вона переступає межі неповторності та індивідуальності. Своєрідна межа досягається вже тоді, коли відбувається штучне запліднення: при цьому люди, що з'явилися на світ у такий спосіб, не знають про своє генетичне походження, і таким чином вони позбавляються певної частки своєї ідентичності.

Етика свідомого обмеження технічно можливої діяльності обов'язково повинна стосуватися людини та її гідності. Етика майбутнього буде сприйнята як імпульс нової ролі людини як частинки природного довкілля. Людина ще й тому буде змушена відмовитися від частини своїх можливостей, що в іншому разі вона поставить себе в суперечність із прагненнями та цінностями інших.

Ми звикли ставитися до природи як загарбники. У багатьох випадках ми ведемо війну з природою. Тож екологічного оновлення індустріального суспільства недостатньо; із природою потрібно підписати мир. Це в наших власних інтересах. Адже людина – частина природного творіння. Будучи живою істотою, як і решта, підкорюється законам еволюції, людина не може

існувати, якщо вона не зберігає ресурси, завдяки яким живе вона й житимуть її нащадки, і якщо вона не береже своє довкілля, що його – як своєрідний життєвий простір – вона також мусить передати подальшим поколінням.

Шлях людства не завжди був легким. Людство зменшило рівень неосвіченості, здолало численні хвороби та епідемії, перемогло рабство і – хоча й частково і не в глобальному масштабі – поклато край безоглядній експлуатації людини людиною. Чимало народів вже користуються величезним досягненням цивілізації – ненасильницьким характером внутрішньополітичної боротьби та ненасильницьким вирішенням особистих та суспільних конфліктів.

В майбутньому, є надія, що людству вдасться перейти від правильного знання до дій. Надія – це очікування добра. З цього приводу висловився Ернст Блох: “можна буде відвести небезпеку, попередити біду, побороти злидні, зміцнити мир, утвердити людську гідність як найвищу цінність з огляду на сучасний та майбутній розвиток технологій. І всього цього можна досягти, не порушуючи свободу, а шляхом розвитку етичних сил, розвитку відповідальності, що потребує свободи.”

Висновок: сьогодні освіта має виховувати любов до природи, любов до життя й одночасно справлятися з цим життям. Діти мусять вчитись жити в світі, що його саме вони часто сприймають абсурдним і небезпечним, вони мусять пробувати і бачити, що таке життя. Тому добре все те, що стимулює життя, де діти вступають в контакт з живим світом: з тваринами, деревами, струмками й квітами. Дворічний малюк, що заворожено спостерігає за кількома качками, годує білок чи збирає букет квітів, отримує від дійсності дещо таке, що допомагатиме йому жити. Освіта мусить шукати – особливо для дітей – центри тяжіння в любові, в гуманному ставленні до природи. Підтвердження цього можна знайти в висловлюванні В. П. Астаф'єва: “Врятуватися й урятувати майбутнє планети й людей можливо, вже зараз, із дитячого садка, почавши виховання дітей за законами творення, а не руйнування.” Це може бути успішним лише в випадку надання нової системи

екологічної освіти. Екологічне виховання потребує активного доручення до соціально – екологічних знань. У кожної особистості повинно сформуватися почуття відповідальності, гуманізму перед живим світом.

Головна мета освіти на думку Н. Кузена – не підготувати молодих людей до кар'єри, а виховати в них пошану до життя.

Список літератури:

1. *Г.О. Білявський, Р.С. Фурдуй, І. Ю.Костіков* Основи екології. – К.: Либідь, 2006. – 408 с.
2. *А.В. Толстоухов, М.І. Хилько* Екобезпечний розвиток: пошуки стратегем. – К.: “Знання України”, 2001. – 333 с.
3. *Г. Йонас* Принцип відповідальності. – К.: Лібра, 2001. – 399 с.
4. *В. Хесле* Философия и экология. М.: Наука, 1993. – 204 с.
5. *З.Краснодембський* На постмодерністських роздоріжжях культури. К.: Основи, 2001. – 194 с.

Ключові слова:

екологія, освіта, людина, природа, гуманізм.

Ключевые слова:

экология, образование, природа, человек, гуманизм.

Key words:

ecology, education, the nature, the person, humanism.

Резюме

Катастрофічний стан навколишнього середовища, що нині вже істотно впливає на здоров'я людей, тривалість їх життя і можливість стабільного існування, спонукає до роздумів про екологію довкілля. У вирішенні цих завдань першорядну роль повинна відігравати екологічна освіта та екологічне виховання. Головні мета цих складових – формування екологічної культури людини.

Резюме

Катастрофическое состояние окружающей среды, что сейчас уже существенно влияет на здоровье людей, длительность их жизни и возможность стабильного существования, заставляет задуматься о проблемах экологии. При решении этих заданий первостепенным должно быть экологическое образование и экологическое воспитание. Главная цель этих составляющих – формирование экологической культуры человека.

The resume

The catastrophic condition of an environment, that already essentially influences health of people, duration of their life and an opportunity of stable existence, forces to reflect on problems of ecology. At the decision of these tasks ecological formation and ecological education should be paramount. An overall objective of these making – formation of ecological culture of the person.